

Ножова Г.М., Ценклер Н.І., Бойко Я.М.

ВПЛИВ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розглядаються особливості спрощеної системи оподаткування, пов'язані з діяльністю суб'єктів малого підприємництва, підкреслені її недоліки та переваги у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу в Україні. Доведена необхідність використання інструментів фінансового аналізу для оцінки і вибору відповідної системи оподаткування з метою пом'якшення негативного їх впливу на фінансовий стан підприємства. Обґрунтовано рекомендації з використання методики вибору системи оподаткування з точки зору вигідності чи невикладності переходу на спрощену систему оподаткування.

Ключові слова: спрощена система оподаткування, Податковий кодекс, податкове навантаження, суб'єкти малого підприємництва, аналіз, прибуток, сукупні доходи, чистий дохід, виручка вибір, методика.

ВСТУП

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» (щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва) з урахуванням пропозицій Президента України, внесені зміни до розділу ХІУ Податкового кодексу України в частині оподаткування суб'єктів малого підприємництва.

З дня появи проекту цього Закону, він став об'єктом уваги підприємців, економістів-практиків, політиків, науковців. Основною причиною такого зацікавлення стали перспективи подальшого існування спрощеної системи оподаткування і її вплив на фінансовий стан. Адже прийняття 18 листопада 2010 р. Верховною Радою Податкового кодексу [4], який фактично скасовував спрощену систему оподаткування і посилював контролюючі функції податківців, завело багатьох представників малого бізнесу у безвихідь і поставило під загрозу існування такої організаційно-правової форми ведення бізнесу, як приватний підприємець.

Всі негативні прогнози підтвердили і статистичні дані Державної реєстраційної служби, згідно з якими у 2012 р. кількість фізичних осіб-підприємців, які зареєстрували свою діяльність, тільки по Закарпатській області скоротилася на 6,4% , (3110 проти 3322) порівняно з 2011 р. Причому, у понад 50% з них значно погіршився свій фінансовий стан [8, с.70].

Значно ускладнилася система диференційованих ставок єдиного податку в наслідок поділу фізичних осіб підприємців на чотири групи.

© **Ножова Г.М.**, к.е.н., професор кафедри обліку та аудиту ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Ценклер Н.І., к.е.н., доц. кафедри бухгалтерського обліку Ужгородського торгово-економічного інституту ДВНЗ «Київський національний торгово-економічний університет»

Бойко Я.М., к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства ДВНЗ «УжНУ»

Розуміння всього рівня складності наслідків прийняття, на нашу думку, абсурдних та дискримінуючих норм Податкового кодексу щодо приватних підприємців спричинило появу абсолютно нової та набагато складнішої системи спрощеного оподаткування, обліку та звітності. А це потребує особливо уважного аналізу нововведень, виділення особливостей, переваг та вад, що несе в собі вибір спрощеної системи оподаткування та його вплив на фінансовий стан суб'єктів малого підприємництва.

Питання реформування спрощеної системи оподаткування досліджували багато українських вчених-економістів: З.С.Варналій, О.Д. Василик, Ю.М. Воробйов, М.А. , Демченко К., Гапонюк, Т.Н. Корнієнко, Черняков Т.Д., Жолудь Л.О.та ін.

З прийняттям Податкового кодексу [4], який не тільки не вирішив проблем спрощеної системи, але й певною мірою ще більше їх актуалізував. Питання впливу податкових змін на розвиток малого бізнесу в Україні набуло ще більшої популярності як серед практиків, так і серед науковців. Цій проблематиці присвячено публікації Н.Б Буряк та С.В. Лукаш, О.В. Покатаєвої. Такі вітчизняні вчені, як М.Азаров, Д.Вишнівський, Іванов Ю.Б., А.Єлисеєв, А.Крисоватий, С.Лондар, І.Луніна, А.Соколовський, С.Бондар, Н.Ущалівський, В.Шпільова та ін.вивчали питання, пов'язані із особливостями оподаткування суб'єктів малого бізнесу. Зазначені науковці зробили значний внесок у вирішенні питань, пов'язаних з вдосконаленням механізму обчислення, нарахування, сплати, подання звітності зі сплати єдиного податку. Однак на сьогодні не знайшли відображення питання аналізу за якими критеріями необхідно робити вибір системи оподаткування, при якій підприємство мало би відповідний прибуток, або хоча б не працювали збитково в умовах адаптації податкового законодавства. Актуальність цього питання і обумовило вибір теми дослідження. В цьому випадку постає питання: чи варто переходити з традиційної системи оподаткування на спрощену?

Метою роботи є дослідження переваг та вад перебування приватних підприємців на спрощеній

системі, визначення можливих наслідків впливу системи оподаткування на їх фінансовий стан внаслідок необґрунтованого вибору такої системи.

У процесі дослідження використовувались методи індукції, дедукції, логічної абстракції та ін.

1 ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Розвиток малого бізнесу відіграє значну роль в економіці України, оскільки він впливає на економічне зростання, стимулює прискорення науково технічного прогресу, сприяє наповнення ринку товарами необхідної якості та забезпечує працевдатне населення робочими місцями. У сучасних умовах розвитку підприємницьких структур малий бізнес не знайшов досить чіткого місця в економічному просторі. Треба дуже багато зусиль прикласти для того, щоб малий бізнес повністю та досить стабільно виконував фіскальну функцію. Малий бізнес дозволяє додатково мобілізувати значні фінансові ресурси населення, включати трудові і сировинні. Крім того, малий бізнес бере активну участь у формуванні конкурентного середовища, що досить важливо для забезпечення антимонополізації. На сьогодні в Україні основним завданням податкової реформи є здійснення такої політики, яка б забезпечувала створення сприятливого середовища для здійснення діяльності малими підприємствами, а також скасувала зовнішні та внутрішні обмеження щодо їх розвитку, чим і зумовлюється функціонування спеціальних податкових режимів для суб'єктів малого бізнесу, які дозволяють максимально спростити облік та контроль за оподаткування цих суб'єктів. Право переходу на спрощену систему оподаткування надано підприємствам, якщо воно за усіма передбаченими названим законом критеріям відповідають поняттю «суб'єкт малого підприємництва» [1].

Згідно з нормами Закону про спрощену систему та Податкового кодексу України, [1], [2], [4], всіх єдиноплатників можна поділити на декілька груп:

1) підприємці, які займаються роздрібною торгівлею на ринках, надають побутові послуги населенню, не мають найманих працівників, з незначними обсягами оборотів (до 150 000 грн.);

2) підприємці, які: надають послуги населенню та платникам єдиного податку; виробляють та реалізують товари населенню та суб'єктам господарювання (і фізичним, і юридичним особам); здійснюють діяльність у сфері ресторанного господарства з оборотом до 1 млн. грн.;

3) підприємці, обсяг доходу яких не перевищує 3 млн. грн., а кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 20 осіб;

4) юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: середньооблікова кількість працівників не перевищує 50 осіб; обсяг доходу не перевищує 5 млн. грн.

Вважаємо, що для перших двох груп платників встановлено досить лояльні умови оподаткування, що проявляються, насамперед, у розмірі ставок: у межах від 1 до 10% (для першої групи) та у межах від 2 до 20% (для другої групи) розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року. На нашу думку, це є досить прийнятний рівень податкового навантаження, адже якщо врахувати заплановану с 01.01.2013 р. до 30.11.2013 р. величину мінімальної заробітної плати у розмірі 1147 грн., то сума податку, що сплачуватимуть такі підприємці, становитиме від 11,47 грн. до 114,7 грн. (для першої групи) та від 22,94 грн. до 229,4 грн. (для другої групи) в місяць. [3] Розглянувши альтернативний варіант зайнятості у вигляді найманого працівника, бачимо, що у цьому випадку особа, отримуючи зарплату у розмірі середньої по Україні (станом на вересень 2013 р. – 3254 грн.), буде зобов'язана сплатити до бюджету зі свого доходу майже 514 грн. податку з доходів фізичних осіб, що набагато більше, ніж сума єдиного податку.

Крім того, п. 5 ст. 295 Закону про спрощену систему [2] передбачено можливість звільнення від сплати єдиного податку протягом одного календарного місяця на рік на час відпустки, а також за період хвороби, підтверженої копією листка (листоків) непрацевдатності, якщо вона триває 30 і більше календарних днів. Таким чином, можна констатувати той факт, що норми прийнятого Закону, які стосуються єдиноплатників першої та другої груп, матимуть позитивний вплив, що проявлятиметься у стимулюванні підприємницької ініціативи серед громадян, з одного боку, а також у створенні передумов для здешевлення вартості товарів та послуг, що реалізуються населенню такими суб'єктами підприємницької діяльності, з іншого.

До позитивних моментів, як відмічають [5], [7] потрібно віднести:

1) скасування 50-відсоткової надбавки, що застосовують до фіксованих ставок податку за кожного найманого працівника фізичної особи;

2) ведення книги обліку лише доходів для платників першої та другої груп, а також третьої групи (за умови відсутності статусу платника ПДВ);

3) встановлення річного звітного періоду для фізичних осіб з обсягом доходу до 150 мінімальних заробітних плат.

З огляду вищевикладеного, перед підприємцями стоїть завдання, яким чином при умовах, що склалися в податковому законодавстві, вижити і не працювати збитково, оскільки будь-яка система оподаткування так чи інакше впливає на його фінансовий стан. Щоб визначитись в цій проблемі, необхідним є відповідний інструмент вибору, який би допоміг зробити обґрунтований вибір системи оподаткування. Таким інструментом може слугувати фінансовий аналіз, за допомогою якого можна проаналізувати фінансову звітність і на його основі оцінити фінансовий стан суб'єкта підприємництва.

2 ВПЛИВ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Отже, підприємство може вибирати між спрощеною і традиційною системами оподаткування. Вияснимо, за якими критеріями слід робити вибір.

Застосування спрощеної системи оподаткування передбачає заміну сплати сукупності встановлених законодавством податків і зборів сплатою єдиного податку, що обчислюється за результатами господарської діяльності підприємства. Для підприємств, що перейшли на спрощену систему, зберігається діючий порядок сплати митних платежів, державних мит, податку на придбання автотранспортних засобів, ліцензійних зборів, відрахувань до цільових фондів.

У законі передбачені два варіанти оподаткування за спрощеною системою.

Згідно першого - об'єктом оподаткування є сукупний дохід, отриманий за звітний період (квартал); згідно з другим - валова виручка, отримана за звітний період. Вибір об'єкту оподаткування здійснюється органом державної влади суб'єкта України.

Сукупний дохід обчислюється як різниця між валовою виручкою і наступними витратами: вартістю використаних в процесі виробництва товарів (робіт, послуг) сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, придбаних товарів, палива, експлуатаційних витрат, витрат на поточний ремонт, оренду приміщень, оренду транспортних засобів, витрат по сплаті відсотків за користування банківськими кредитами (в межах діючої ставки рефінансування Центральним Банком України), зроблених послуг, а також сумами ПДВ, сплаченими постачальникам, податку на придбання автотранспортних засобів, відрахувань до позабюджетного фонду, державний мита і ліцензійний збори. Таким чином, сукупний дохід - це різниця між виручкою від реалізації товарів (робіт, послуг) і витратами підприємства. Проте склад витрат підприємств, що перейшли на спрощену систему, інший, чим припускає традиційна собівартість..

Максимальна ставка податку на сукупний дохід складає 17%.

Абзацом 2 п. 167.1 ПКУ, яким встановлено прогресивну ставку для цілей оподаткування (15 та 17 відсотків), визначено, що ставка застосовується до сукупного місячного оподаткованого доходу. Пунктом 170.2 ПКУ, що визначає особливості нарахування (виплати) та оподаткування інвестиційного прибутку, передбачено, що об'єктом оподаткування є прибуток, отриманий за рік. Зважаючи на те, що прогресивна ставка оподаткування застосовується до місячного оподаткованого доходу, можна зробити висновок, що ці норми ПКУ не узгоджені між собою, оскільки

жодний податковий агент, який виплачує доходи фізичній особі, не має об'єктивної можливості обчислити сукупний дохід такої особи, а відтак не може й розрахувати відповідні суми податку.

Валова виручка як об'єкт оподаткування - це сума виручки, отриманої від реалізації товарів(робіт, послуг), продажною ціни майна, реалізованого за звітний період, і фінансових доходів.. Якщо об'єктом оподаткування є валова виручка, то максимальна ставка податку - 10%. Конкретні ставки податків при будь-якому з двох об'єктів обкладення встановлюються рішенням органу державної влади суб'єкта України. На відміну від податку на прибуток, ставки єдиного податку можуть залежати від виду діяльності підприємства.

Органи державної влади суб'єктів України можуть замість встановлених законом об'єктів оподаткування і ставок визначати для підприємства залежно від роду їх діяльності розрахунковий порядок застосування єдиного податку на основі показників по типових організаціям-представникам. Розрахунковий порядок має істотний обмежувач: при його застосуванні суми єдиного податку, що підлягають сплаті, не можуть бути вищі визначених законом.

Виходячи з викладеного, спробуємо визначити, чи вигідно підприємству переходити на спрощену систему оподаткування, і, якщо вигідно, то який варіант спрощеної системи для нього доречніший. Хоча вибір варіанту не є компетенцією підприємства, йому важливо зрозуміти економічні наслідки того або іншого рішення органів влади. Критерій вигідності в даному випадку один - чистий прибуток (або нерозподілений прибуток (збиток) звітного періоду.

Розглянемо, наскільки доцільний для підприємства перехід від традиційної до спрощеної системи оподаткування з сукупним доходом в якості об'єкту оподаткування.

Сукупний дохід більше прибутку від звичайної діяльності на наступні суми: амортизація; транспортний податок, податок на утримання житлового фонду та ін. Сукупний дохід менше прибутку від звичайної діяльності на суму ПДВ з придбаних матеріалів, який включається у собівартість продукції, оскільки підприємства, що перейшли на спрощену систему, не платять ПДВ до бюджету.

В решті решт, сукупний дохід може бути більше або менше прибутку від звичайної діяльності на величину різниці між операційними доходами (за винятком виручки від реалізації майна) і операційними витратами. При додатному сальдо сукупний дохід менше прибутку від звичайної діяльності, при від'ємному - більше. Сумарна дія усіх перерахованих чинників визначає різницю величин прибутку від звичайної діяльності і сукупного доходу. Слід врахувати, що ставка податку на прибуток і максимальна ставка податку на сукупний дохід майже не розрізняються. Отже, питання про вигідність переходу на спрощену систему в даному

випадку визначається, головним чином, величиною об'єкту оподаткування.

Методику вибору прийнятного варіанту оподаткування розглянемо на наступному прикладі: на малому підприємству «Нототенія». Собівартість реалізації товарів складає за звітний період 3000 тис. грн., Фонд оплати праці 450 тис. грн., (у другому варіанті – фонд оплати праці - 250,0 тис. грн. Амортизація - 50,0 тис. грн., податок на користування дорогами – 60 тис. грн., податок на утримання житлового фонду – 60,0 тис. грн. Прибуток до оподаткування - 1031,0, податок на прибуток - 361,0 тис. грн.

а) вартість придбаних матеріалів:

для першого варіанту:

$$3000 - 450 \times 1,37 - 50 - 120 = 2213,5 \text{ тис. грн.}$$

для другого варіанту:

$$3000 - 250 \times 1,37 - 50 - 120 = 2437,5 \text{ тис. грн.}$$

Коефіцієнт 1,37 стосовно фонду оплати праці дає величину фонду оплати праці і відрахувань до цільових фондів. За діючими нормативами сумарне значення останніх складає 37% фонду оплати праці;

б) розраховуючи вартість придбаних матеріалів як різницю між собівартістю і витратами на оплату праці, відрахуваннями до цільових фондів, сумою нарахованої амортизації, податками, що сплачуються за рахунок собівартості, ми нехтуємо витратами на відрядження, представницькими і іншими аналогічними витратами у складі собівартості;

в) ПДВ з придбаних матеріалів за ставкою

20% дорівнює:

для першого варіанту:

$$2213,5 \cdot 0,2 = 442,7 \text{ тис. грн.};$$

для другого варіанту:

$$2437,5 \times 0,2 = 487,5 \text{ тис. грн.}$$

Аналіз цих даних дозволяє зробити висновок про те, що немає однозначної відповіді на питання, чи доцільно економічно перехід підприємства з традиційної системи оподаткування на спрощену. У першому варіанті такий перехід не вигідний підприємству. Але варто було перемістити частину витрат з фонду оплати праці в матеріали (другий варіант), як виявилось, що податок на прибуток і податок на сукупний дохід дають абсолютно однакові результати, і підприємству все одно, за якою системою оподаткування йому розраховуватися з бюджетом.

З розрахунку зрозуміло, що чим вища частка фонду оплати праці і нижча частка матеріальних витрат у складі виручки від реалізації (чи собівартості), тим вигідніше використовувати традиційну систему оподаткування. Збільшення матеріальних витрат сприяє зменшенню об'єкту оподаткування (сукупного доходу) за рахунок вирахування з нього більшої суми ПДВ з придбаних матеріалах, а звідси, і податку. Саме через цей чинник в другому варіанті розрахунку спрощена система виявилася більш прийнятною для підприємства, ніж в першому. Витрати на оплату праці, навпаки, збільшують сукупний дохід, оскільки вони знаходяться в його складі, а отже, збільшують і податок.

Розглянемо другий об'єкт оподаткування при застосуванні спрощеної системи - валову виручку. Skorистаємося прикладом наведеному вище, зведемо їх в табл. 1 і розрахуємо суму податку і чистого прибутку.

Таблиця 1 Порівняльна оцінка величини податку на прибуток і податку на валову виручку

Показники	I варіант	II варіант
1. Прибуток до оподаткування	1031	1031
2. Валова виручка	4065	3575
3. Податок на прибуток	361	361
4. Податок на валову виручку (1% від суми р.2)	406,5	357,5
5. Чистий прибуток		
а) при традиційному оподаткуванні (р.1-р.3)	670	670
б) при спрощеній системі оподаткування за виручкою (р.1- р.4)	624,5	673,5

На валову виручку окрім виручки від реалізації впливає різниця між доходами і витратами від інвестиційної та фінансової діяльності. Якщо вона від'ємна, то валова виручка зменшується, отже, знижується податок і збільшується чистий прибуток. Цей випадок розглянутий в 2 варіанті таблиці. 1. Тут перехід на спрощену систему є вигідним для підприємства. При порівнянні даних . 1 і 2 варіанту таблиці. 1 податок на валову виручку дає підприємству більше чистого прибутку, чим податок на сукупний дохід.

Таким чином, в різних умовах питання про доцільність переходу на спрощену систему оподаткування вирішується по-різному.

Наприклад, зниження податку на майно зменшує сукупний дохід і податок на нього. Зміна рентабельності реалізації суттєво впливає на результати розрахунків. Якщо прибуток від реалізації менший, а собівартість вища, то чистий прибуток при традиційному оподаткуванні знизиться. Нарешті, в прикладі ми враховуємо максимальні ставки оподаткування за спрощеною системою. На практиці вони можуть бути нижчими, а ставка на прибуток залишається незмінною. Окрім дії перерахованих чинників на рішення про перехід на спрощену систему впливають відмінності у величині об'єктів обкладення і рівні податкових ставок. Формалізуючи ці відмінності, можна отримати повніше уявлення про те, при якій системі

оподаткування підприємство отримує сприятливіші фінансові результати.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок, варто зазначити, що на сьогоднішній день існує багато проблем у сфері оподаткування підприємств, які тим чи іншим чином впливають на фінансовий стан суб'єктів малого підприємництва. Тому важливим є обґрунтований

вибір системи оподаткування на основі фінансового аналізу. Саме удосконаленню методики фінансового аналізу як інструменту оцінки і обґрунтування доцільності переходу на спрощену систему оподаткування для підприємств малого бізнесу підприємств задля підвищення ефективності економіки країни загалом та території, на якій вони знаходяться, зокрема, і буде предметом нашого подальшого дослідження.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України від 04.11.2011 N 4014-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності» // ВВР. - 2012. - № 24.
2. Закон України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 23.02.2012, №4448-УІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukr.net/news/zakon_ukra_ni_v_d_23_ljutogo_2012_r_4448_vi-12051069-1.html
3. Закон України «Про державний бюджет України на 2013 рік» від 06.12.2012 р., N 5515-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukr.net/news/zakon_ukra
4. Податковий кодекс України: чинне законодавство станом на 10 грудня 2010 року. (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алеуга; Центр учбової літератури, 2011. – 584 с.
5. Крисоватий А.І. Податкова система : навч. посібн. / А.І. Крисоватий, О.М. Десятнюк. – Тернопіль: "Карт-бланш", 2004. – 331 с.
6. Карауш В.В. Податкове навантаження на підприємства в Україні та країнах ЄС / Карауш В.В. // Матеріали I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття». – 2008.
7. Молдован О.О. Щодо реформування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності / Молдован О.О. / Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/217>
8. Статистичний щорічник: Закарпаття, 2012. - Ужгород: Головне управління статистики у Закарпатській області, 2013.

Одержано 15.09.2013р.